

Zahraníční a bezpečnostní politika Ruské federace v závěru první dekády 21. století a její předpokládaný vývoj

(Geopolitické perspektivy)

Na konci první dekády 21. století Rusko opět začalo – i s ohledem na své tradice a historii – důrazněji prosazovat svoje vlastní zájmy ve světě i ve svém bezprostředním okolí. Avšak na rozdíl od let studené války, kdy základem velmocenské politiky byla vojenská síla, se v současné době ruskou prioritou stalo posilování moci ekonomické, která má v globalizovaném a vzájemně propojeném světě primární význam. Přičemž výrazným rysem ruské zahraniční a bezpečnostní politiky je i v jejím „energetickém kontextu“ orientace na takovou zahraniční a bezpečnostní politiku, ve které jasně převažují zájmy nad principy, a která je – na rozdíl od období existence SSSR a studené války – v maximální možné míře pragmatická. Rusko klade důraz na „rovnováhu moci“, „zóny zájmů“ a tzv. geopolitiku, [1] čímž se v mnoha ohledech příliš neodlišuje od praktické politiky ostatních světových aktérů.

Ekonomický úvod

Uplynulých deset let představuje pro Rusko období překonání politického chaosu a ekonomické stagnace spojených s nezvládnutou politickou a ekonomickou transformací země po rozpadu Sovětského svazu v roce 1991. Základní podmínkou pro takový vývoj byl v první řadě stálý ekonomický růst. Ten je pro ruskou ekonomiku příznačný od roku 2004, kdy došlo k prudkému nárůstu cen ropy na světovém trhu. Lze to dokumentovat stálým růstem těchto cen: v roce 2004 (tedy na počátku druhého prezidentského období Vladimíra Putina) se barel ropy značky Brent prodával za 38 dolarů, v roce 2005 za více jak 54 dolarů, v roce 2006 za 65 dolarů, v roce 2007 cena překročila 72 dolarů a v roce 2008 již cena dosáhla hranice 140 dolarů. Totéž se týká i plynu. Cena za 1000 m³ pro země EU byla v roce 1999 64 dolarů, v prvním čtvrtletí 2008 to ale bylo již 350 dolarů. Pro Rusko se tak otevřelo nebyvale příznivé „okno příležitostí“, kdy příjmy z exportu ropy vytvářejí výhodné podmínky pro zajištění stálého hospodářského růstu, modernizaci ekonomiky, vědy a výzkumu a financování sociálních programů.

Ruská ekonomika rostla v období první dekády 21. století v průměru až o 7 % ročně, přičemž v roce 2007 vzrostl HDP o 8,1 %. Těžba a export ropy a plynu je dosud základem ruské ekonomické prosperity. 37 % příjmů federálního rozpočtu, 20-25 % objemu HDP a 60 % exportních příjmů Ruska pochází právě z palivově-energetického komplexu, nicméně je patrná výrazná tendence omezovat závislost na exportu energetických zdrojů. Výrazně se zvýšila pozornost a financování odvětví tzv. strategického významu mezi které patří, kromě energetického sektoru, letecký, atomový a stavební průmysl a stavba lodí.

V centru pozornosti jsou i nanotechnologie. Rusko má v tomto odvětví dosáhnout do roku 2015 3% podílu v celosvětovém měřítku, přičemž na zajištění realizace tohoto cíle bylo ze státního rozpočtu vyčleněno 180 miliard rublů. Výrazným rysem vládní ekonomické strategie je vytváření velkých státních korporací sdružujících strategicky významné podniky, které mohou podle vlády jedině tímto způsobem obstát v zostřující se globální ekonomické konkurenci. [2]

Rusko má relativně příznivou výchozí pozici pro další ekonomický rozvoj. V roce 2007 se dostala mezi sedm největších světových ekonomik podle objemu HDP počítanému na základě parity kupní síly. Je též pravděpodobné, že v roce 2017 bude Rusko největší evropskou ekonomikou. [3]

Orientace Ruska na vytváření tzv. multipolárního světa

Vnitřní politická a ekonomická konsolidace Ruska se bezprostředně promítá i do zahraniční a bezpečnostní politiky. Podle Koncepce zahraniční politiky Ruské federace přijaté v roce 2008 „Nové Rusko, jež se postavilo na tvrdou půdu národních zájmů, získalo plnoprávnou roli v mezinárodních záležitostech“. [4] Rusko také znovu získalo, podle dokumentu „Přehled zahraniční politiky Ruské federace“ z roku 2007, „zahraničněpolitickou samostatnost“, pozice Ruska v mezinárodních vztazích se stala silnější, což mu umožňuje výrazněji ovlivňovat i globální politiku. [5]

Rusko se opírá o své velké nerostné bohatství. Jasně to vyplývá z prvního odstavce Energetické strategie Ruska do roku 2020 přijaté ruskou vládou v roce 2003, kde se uvádí, že „Rusko disponuje velkými zásobami energetických zdrojů a mohutným palivo-energetickým komplexem, který představuje základnu rozvoje ekonomiky, nástroj realizace vnitřní a vnější politiky. Úloha země na světových energetických trzích určuje její geopolitický vliv“. [6] To se bezprostředně odráží a bude odrážet i na vztazích Ruska se všemi významnými světovými aktéry, a zvláště těmi, kteří jsou primárními odběrateli ruské ropy a plynu – především Evropskou unií, Čínou a Indií. Například podíl Ruska na importu plynu dosáhne v EU v roce 2020 70 %, Indie již dnes pokrývá svou spotřebu ropy ze 73 % z ruských dodávek.

Výrazem pragmatičnosti ruské politiky je právě jeho orientace na vytváření multipolárního světa, tj. světa, kde bude vedle sebe existovat několik hlavních center moci (Spojené státy, EU, Čína, Indie), řada regionálních mocností, uskupení států a regionálních organizací.

V souladu s touto orientací je i respektování zásad velmocenské politiky. Ministr zahraničních věcí Sergej Lavrov například uvedl v září 2007 ve svém vystoupení na zahájení školního roku v Moskevském státním institutu mezinárodních vztahů, že existuje „nezbytnost kolektivního vedení vedoucích světových zemí“, které je možné nazvat „koncertem velmocí 21. století“. Na tomto základě je možné se podle Lavrova racionálně domlouvat o společných zájmech v rámci Rady bezpečnosti OSN, G-8 nebo v jiných formátech. [7]

Rusko tak deklaruje, že globální instituce, resp. uskupení, jsou vhodnou platformou pro řešení možných konfliktních témat mezi velmocemi. Na druhou stranu ale Rusko vnímá, že přesto budou nadále existovat otevřenější i skrytější konflikty v zónách velmocenských zájmů, což se týká hlavně postsovětského prostoru (v ruské terminologii „blízkého zahraničí“), kde s Ruskem soupeří především Spojené státy a EU.

Souvisí s tím i otázka rozšiřování NATO a EU, která se především dotýká dvou klíčových, strategicky významných zemí v regionu: Ukrajiny a Gruzie. Tyto země mají pro obě uskupení značný význam jako páteř významného koridoru umožňujícího přepravovat ropu a plyn z oblasti Kaspického moře a Střední Asie do Evropy a též umožňujícího přepravu vojenských sil vysílaných do stávajících i budoucích operací na Blízkém východě a ve Střední Asii. Z ruského pohledu proto představuje přibližování Ukrajiny a Gruzie další krok ke geopolitickému „zatlačování“ Ruska, které pro něj zvyšuje míru bezpečnostní nejistoty.

V pozadí **rusko-gruzínského konfliktu v srpnu 2008** byly bezesporu výše zmíněné geopolitické faktory. Rusko využilo strategické chyby, které se dopustil gruzínský prezident

Saakašvili svým pokusem vojenskou cestou obnovit gruzínskou kontrolu nad Jižní Osetií. Výsledkem následného ruského zásahu proti Gruzii bylo především obnovení ruské kontroly nad úzkým strategickým koridorem jižního Kavkazu, kudy prochází i strategicky významný ropovod Baku-Tbilisi-Ceyhan, jediný významný ropovod přepravující kaspickou ropu mimo území Ruska. S tím je bezesporu spojeno uznání nezávislosti Jižní Osetie a Abcházie.

V důsledku vzniklé situace může ale dojít ke zmenšení zájmu velkých zahraničních investorů o další výstavbu ropovodů a plynovodů v celém kaspickém regionu. Týká se to především výstavby plynovodu Nabucco, podporovaného EU, který by měl především z Kaspiku dodávat do Evropy přes 30 miliard krychlových metrů plynu ročně. Naopak to může zvýšit zájem o konkurenční ruský projekt South Stream, kterým se má přes Černé moře dostávat ruský plyn na Balkán a do Itálie. Zvýšení vlivu Ruska v Zakavkazsku může též způsobit, že tři významní producenti ropy a plynu z regionu Kaspiku a Střední Asie-Ázerbajdžán, Turkmenistán a Kazachstán, kteří byli otevření i širší ekonomické spolupráci se Spojenými státy, budou nyní naopak více spolupracovat s Ruskem.

Rusko-gruzínský konflikt bude mít vliv i na Ukrajinu, která může zvýšit svoje úsilí o svoji integraci do NATO a EU. Takové úsilí bude ale limitováno nestabilní vnitropolitickou situací, která mj. vyplývá i z faktického rozdělení země na „protiruskou“ západní a „proruskou“ východní Ukrajinu i velkou mírou ekonomické závislosti na Rusku.

Z hlediska rusko-ukrajinských vztahů je silně konfliktním tématem především poloostrov Krym („darovaný“ Ukrajině Ruskem v roce 1954 tehdejšími nejvyššími sovětskými představiteli N. Chruščovem). Žije zde většina obyvatel ruské národnosti silně odmítajících potenciální vstup Ukrajiny do NATO a je zde také rozmístěna základna ruského černomořského námořnictva v Sevastopolu (pronajatá Ukrajinou Rusku do roku 2017).

Zásadnější zhoršení rusko-ukrajinských vztahů, které by mohlo v krajním případě přerůst i do ozbrojené konfrontace, může následně představovat i velmi závažný bezpečnostní problém pro NATO a EU, jež by byl nesrovnatelně komplikovanější ve srovnání s Gruzii. Nestabilitu regionu navíc podtrhuje i stále nevyřešená budoucnost separatistické enklávy v Podněsteří, jež je součástí Moldávie, a která představuje konfliktní téma v rusko-moldavských vztazích.

Rusko-gruzínský konflikt i politika Ruska vůči Ukrajině ukazují, že Rusko chce posilovat svojí pozici „gravitačního“ středu postsovětského prostoru, který se v závislosti na možném růstu ruské ekonomiky může nejen upevňovat, ale i rozšiřovat. Jde o vytvoření prostoru mezi EU a Čínou ve kterém by Rusko hrálo prioritní politickou, ekonomickou i (díky rozšířenosti ruského jazyka) kulturní roli. Z geopolitických důvodů ale může být tento záměr v rozporu se zájmy Spojených států amerických, NATO i EU.

Proto také Rusko posiluje tzv. asijský vektor ruské zahraniční politiky, spočívající ve vytváření ekonomických a bezpečnostních integračních uskupení sdružujících, kromě Ruska a jeho nejbližšího spojence Běloruska, i republiky Střední Asie. Postupně tak dochází ke snižování významu Společenství nezávislých států vzniklého po rozpadu Sovětského svazu jako platformy spolupráce bývalých sovětských republik. [8] Naopak se do popředí pozornosti Ruska dostávají Euroasijské ekonomické společenství a Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti. [9]

Rozšiřování zahraničně politických kontaktů

Regionální rozměr postsovětského prostoru překračuje **Šanghajská organizace spolupráce (ŠOS)** v jejímž rámci se zvýrazňuje pozice Ruska jako euroasijské mocnosti. Důležitým

důvodem proč je „asijský vektor“ pro ruskou politiku důležitý (a zároveň pro něj představuje výzvu a příležitost) je postupný přesun světového geopolitického těžiště z euroatlantické oblasti do jižní a východní Asie. Rusko není pouze členem Asijsko-pacifického hospodářského společenství, ale i uskupení **BRIC**, tedy **Brazílie, Ruska, Indie a Číny**, kde se k jedné euroasijské a dvěma asijským zemím ještě přidává regionální latinskoamerická velmoc. [10]

Prohloubení intenzity politických kontaktů mezi nejrychleji rostoucími ekonomikami na světě (14. května 2008 se sešli poprvé mimo půdu OSN ministři zahraničních věcí zmíněných zemí v ruském Jekatěrinburgu a 9. června 2008 se uskutečnilo historicky první setkání hlav států BRIC v rámci jednání G8 v Japonsku) signalizuje i vytváření nové politické a ekonomické struktury, která může mít nezanedbatelný globální vliv.

Rusko coby jako největší euroasijská mocnost tak stále má a dále rozšiřuje svůj významný politický, ekonomický a bezpečnostní potenciál, který jí umožňuje hrát významnou roli i jako potenciální „most“ mezi Evropou, resp. EU a dynamicky se rozvíjející Asií

Po stagnaci zahraničněpolitických aktivit v devadesátých letech vyvinulo Rusko v době prezidentství Vladimíra Putina značné úsilí o rozšíření zahraničněpolitických kontaktů i na Blízký východ, do Afriky i Latinské Ameriky. Tyto kontakty jsou založeny na dlouhodobých projektech ekonomické spolupráce jakými jsou např. zpracování a těžba nerostných surovin a jejich dodávky, dopravní stavby nebo dodávky zbraní. Mezi „nové“ partnery Ruska přitom patří i země patřící do uskupení **G20**, které sdružuje nejvyspělejší a nejdynamičtější se rozvíjející země (Brazílie, Mexiko, Saúdská Arábie, Jihoafrická republika), významné regionální mocnosti (Egypt) a též země disponující velkými zásobami surovin, především ropy a plynu (Alžírsko, Katar, Venezuela).

V této souvislosti nelze pominout ani předběžné úvahy o možném vytvoření společného kartelu hlavních světových producentů plynu (tzv. plynový OPEC), kde by kromě uvedených zemí, Íránu a Nigérie mohlo působit i Rusko disponující největšími zásobami plynu na světě (30,5 %). Jedná se ovšem skutečně o předběžné úvahy a zatím nepadlo v této věci i díky určité rezervovanosti Ruska žádné zásadní politické rozhodnutí. Již dnes ale funguje tzv. Fórum zemního plynu, jako platforma pro jednání jeho hlavních producentů, kteří zde posuzují svoji dlouhodobou strategii a investiční plány.

Rusko má i silnou pozici v Íránu, pro kterého představuje spolu s Čínou velmi důležitého partnera v situaci, kdy je díky své nekooperativní politice se Spojenými státy a EU ve věci svého jaderného programu a nepřátelské politice vůči Izraeli vystaven sankcím a stálému mezinárodnímu tlaku.

Ruská podpora Íránu, ať už ve formě dodávek moderních zbraní nebo pomoci při výstavbě jaderné elektrárny v Búšehru v první řadě slouží posilování pozice Íránu jako regionální velmoci a jako přirozené protiváhy Spojeným státům v blízkovýchodním regionu. Rusko si ale na druhé straně zřejmě uvědomuje, že spolupráce s Íránem může mít dočasný charakter a je taktického rázu. Z historického i geopolitického hlediska je totiž Írán spíše konkurentem Ruska.

Írán má např. velký zájem společně s Tureckem a zeměmi EU o vstup do středoasijského regionu s cílem narušit zde ruský monopol nad exportem ropy a plynu na světový trh. Proto je právě vztah k Íránu příkladem již zmiňovaného pragmatického charakteru ruské zahraniční politiky.

Vliv Ruska ve světě bude i přes primární význam ekonomické moci států v mnohém závislý na jeho vojenské síle. První dekáda 21. století byla ve znamení její obnovy a posilování. Nedá se ale očekávat, že může i v dlouhodobějším horizontu (2020) dosáhnout úrovně z let existence SSSR, což je dáno především ekonomickými, teritoriálními a demografickými limity současného Ruska.

Ruské ozbrojené síly

Koncem první dekády 21. století se nicméně zřejmě podařilo překonat dlouhodobé období (10-15 let) po rozpadu Sovětského svazu, kdy měly ozbrojené síly díky omezeným ekonomickým zdrojům jen omezenou bojeschopnost. Dokladem tohoto trendu je především zvyšování počtu a rozsahu vojenských cvičení všech druhů vojsk, a to jak na taktické, operační i strategické úrovni, včetně pravidelných testů mezikontinentálních balistických raket.

V roce 2007 Rusko obnovilo i stále hlídkové lety strategických bombardérů mimo svoje území a plánuje obnovit svoji námořní přítomnost ve Středozemním moři. Byla zahájena i dlouhodobě koncipovaná technologická modernizace ozbrojených sil v rámci které jsou do výzbroje zaváděny nové typy zbraní jako např. modernizované balistické rakety Topol M, systémy protivzdušné raketové obrany S-400 stíhací bombardéry Su-34, nebo tanky T-90. Zvyšuje se i bojový potenciál námořnictva. Došlo např. k přezbrojení všech šesti jaderných ponorek třídy Delta-4 novými mezikontinentálními raketami RSM 54 Siněva.

V roce 2008 byla uvedena do ostrého provozu nejmodernější radarová základna v Lekhtusi poblíž Sankt Petěrburku, v roce 2009 se totéž stane v Armaviru v Krasnodarské oblasti. Tyto radarové základny jednak plně nahradily základny, které Rusko dočasně spravovalo a již opusťilo na Ukrajině a v Lotyšsku, [11] a jednak zvyšují schopnosti protiraketové obrany Ruska.

Rozvoj a modernizace ozbrojených sil je podpořena i stabilně rostoucím vojenským rozpočtem, který má dosáhnout ve tříletém rozpočtovém cyklu v letech 2008-2010 výše 3.194,3 miliardy rublů. [12] Tento rozpočet má umožnit naplňování klíčových priorit, jež stojí před modernizovanými ruskými ozbrojenými silami 21. století, jak je definoval tehdejší ministr obrany Sergej Ivanov v lednu 2006: rozvoj strategických odstrašujících sil, vytvoření sil rychlé reakce a zvyšování úrovně bojového výcviku.

Vyšší mobilita ozbrojených sil je přitom považována i za důležitý faktor při zajišťování efektivnější ochrany zásob nerostných surovin zvláště v těžko dostupných a nezáleďných oblastech Sibíře a Arktidy. [13] V případě Arktidy Rusko neskrývá, že chce rozšířit svůj nárok na využívání jejího přírodního bohatství i za stávajícími hranicemi Ruska, což dokumentovalo v srpnu 2007 rozmístění ruské vlajky pod severním pólem ruskou speciální expedicí. [14]

V Arktidě se díky ne zcela jasnému teritoriálnímu dělení může Rusko dostat do sporu a střetu s několika členskými zeměmi NATO a EU (Spojené státy, Kanada, Dánsko a Norsko), které s tímto regionem, jež skrývá nemalé nerostné bohatství, též hraničí. V této souvislosti je možné pro ilustraci uvést, že podle expertních odhadů se v Arktidě nachází 13 % světových neobjevených zásob ropy a 30 % zemního plynu. [15]

Vztah Ruska ke klíčovým světovým aktérům

Spojené státy americké

V první dekádě 21. století byly opuštěny takové zahraničněpolitické koncepty, které počítaly se Spojenými státy (a celým Západem) jako s partnerem, což byla linie prosazovaná již od poloviny osmdesátých let v době Gorbačovovy „perestrojky“ a jež pokračovala i po devadesátá léta v době vlády Borise Jelcina. I přes některé události, které model partnerství z ruského pohledu narušovaly (rozhodující podíl Spojených států na rozšíření NATO a vojenské akci NATO proti Jugoslávii v roce 1999) tehdejší ruské politické vedení v zásadě odmítalo geopolitické soutěžení se Spojenými státy, což bylo ovšem zřejmě dáno i vědomím vojenské a ekonomické slabosti tehdejšího Ruska.

Určitým vrcholem politiky partnerství se stalo období po rozsáhlém teroristickém útoku na Spojené státy v září 2001, kdy jim Rusko (a osobně prezident Vladimír Putin) vyjádřilo plnou solidaritu a připravenost pomoci čelit teroristické hrozbě. V části americké politické elity bylo tehdy Rusko dokonce označováno za spojence. Éra partnerství ale velmi záhy skončila a nahradily ji spíše vztahy konkurence a soupeření.

Z pohledu Ruska bylo pro tento obrat několik důvodů, řada z nich přetrvává, a zároveň se objevuje i nová konfliktní agenda, což vše dohromady zřejmě ovlivní rusko-americké vztahy i v budoucnosti. Patří mezi ni především:

- ❑ Odstoupení USA od Smlouvy o protiraketové obraně mezi SSSR a USA z roku 1972 (shodou okolností tři měsíce po teroristickém útoku na USA 11. 9. 2001), což byl fakticky první krok Spojených států k rozvíjení programu národní protiraketové obrany.
- ❑ Záměr USA rozmístit prvky systému protiraketové obrany v České republice a v Polsku odůvodněné hrozbou možného raketového útoku proti USA a Evropě v prvé řadě ze strany Íránu v horizontu 2012 – 2013. Rusko ale hodnotí tento krok jako opatření namířené hlavně proti němu především z hlediska potenciálně možného narušení strategické rovnováhy mezi Ruskem a USA (podle Ruska ohrožuje udržení principu, byť i hypotetického, zaručeného odvetného jaderného úderu).
- ❑ Nejasná budoucnost dalšího procesu omezování raketojaderných potenciálů Ruska a USA poté co vyprší platnost klíčových odzbrojovacích dohod: Smlouvy o snížení a omezení strategických útočných zbraní mezi USA a SSSR z roku 1991 (platnost vyprší v roce 2009) a Smlouvy o omezení strategických útočných potenciálů z roku 2002 (2012). Dosavadní neochota USA jednat s Ruskem o podobě nové odzbrojovací agendy, resp. smluv, které by nahradily smlouvy dosavadní je Ruskem hodnocena jako možná snaha o narušení strategické rovnováhy mezi Ruskem a USA.
- ❑ Tlak USA na další rozšiřování NATO do postsovětského prostoru (Ukrajina, Gruzie), což je Ruskem vnímáno jako nástroj pro omezování přístupu Ruska k Černému moři a do Zakavkazska.
- ❑ Podpora USA výstavbě nových transportních cest ropy a plynu především v oblasti Kaspiku a Zakavkazska, jež obcházejí ruské území a jsou alternativou ruským ropovodům a plynovodům.
- ❑ Prosazení nezávislosti Kosova a posilování americké vojenské přítomnosti na Balkáně (vojenské základny v Maďarsku, Rumunsku Bulharsku a Kosovu) vnímané Ruskem jako potenciální vojenská nástupiště proti němu.
- ❑ Odstoupení Ruska od Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (CFE) v roce 2007. Hlavním důvodem bylo neratifikování modifikované podoby CFE státy NATO z roku 1999 a také již zmíněné rozmístění prvků systému protiraketové obrany USA na území ČR a Polska.

Především na základě uvedených důvodů považuje Rusko Spojené státy za hlavního konkurenta a soupeře v prostoru Eurasie, přičemž si je vědomo dlouhodobosti americké strategie „zadržování“ Ruska. Dlužno dodat, že i Bushova republikánská administrativa pokračovala v linii Clintonovy administrativy vytyčené koncem devadesátých let, která kromě hlavního cíle zadržovat Rusko (a Čínu) stanovila i další cíle s tím související: izolovat Írán, preferovat staré, resp. nové spojence (Turecko, Gruzii, Ázerbajdžán) a zajistit (bez vlivu Ruska) rozvoj nových energetických zdrojů, které by omezily americkou závislost na zdrojích na Blízkém východě, což se primárně týká Střední Asie a Kaspiku.

Rusko nemůže očekávat zásadní změnu této strategie do budoucna, naopak může docházet ke snaze o rozšíření americké angažovanosti. V první řadě se to týká Gruzie, která byla příjemcem značné americké vojenské pomoci poté co se dostal v roce 2004 k moci prezident Saakašvili a která pokračuje i po vojenské porážce v konfliktu s Ruskem v srpnu 2008. Elementy konfliktního vztahu mezi oběma zeměmi tak budou nadále přetrvávat.

Na druhé straně si Rusko uvědomuje, že posilování statusu Ruska jako velmoci si bez ohledu na řadu sporů vyžaduje spolupráci se Spojenými státy. Potvrzuje to i část Koncepce ruské zahraniční politiky z roku 2008, kde se uvádí, že „Rusko buduje vztahy s USA nejen s ohledem na ohromný potenciál vzájemně výhodné obchodně-ekonomické, vědecko-technické a jiné spolupráce, ale i z důvodu jejich klíčového vlivu na stav globální strategické stability a celkové mezinárodní situace“. [16]

I proto mohou v rusko-amerických vztazích vznikat „průniky“ zájmů, které mohou vést, byť i k dočasné, kooperaci obou zemí. Týká se to např. oblasti „velkého“ Blízkého východu, kde existuje celá řada bezpečnostních ohnisek jakými jsou např. Irák a Afghánistán, kde není zcela v zájmu Ruska, aby došlo k totálnímu neúspěchu americké vojenské angažovanosti v těchto zemích. Důsledkem by bylo posílení silné regionální nestability, bezprostředně zasahující i Rusko nebo oblast jeho bezprostředních zájmů. Jedná se o Zakavkazsko, včetně Čečenska, kam by se mohly, v případě rychlého stažení amerických vojsk z Iráku, přenést aktivity silných islamistických teroristických skupin, což by mohlo narušit zdejší relativně stále křehkou bezpečnostní stabilitu.

Totéž platí o Afghánistánu ze kterého by se v případě porážky Spojených států a NATO Talibánem stal zdroj silného bezpečnostního rizika pro středoasijské země a Rusko. Ruský prezident Medveděv dokonce v případě Afghánistánu hovoří o „shodě zásadních bezpečnostních zájmů“ [17] mezi Ruskem a NATO.

Podobná shoda může nastat při řešení situace okolo Íránu a jeho jaderného programu na který má Rusko značný politický vliv. Byl by to podobný model jako rusko-americká spolupráce v rámci úspěšných šestistranných rozhovorů o severokorejském jaderném programu.

V souvislosti s uvedenými fakty je na místě připomenout zajímavý závěr, který zmiňuje známý americký expert na Rusko ze Střediska pro strategická a mezinárodní studia ve Washingtonu Andrew Kuchins ve své analýze „Alternativní budoucnosti pro Rusko do roku 2017“. Píše zde, že expertní skupina, která se podílela na přípravě analýzy došla ke konsenzu, že sice ruská zahraniční politika není a nebude proamerická, nicméně není a nestane se protiamerickou.

Agenda „neshod“ v rusko-amerických vztazích je ale stále zatím dost značná a nelze stoprocentně vyloučit, že některá z nich nemůže přerůst i do hlubšího konfliktu, který by negativně ovlivnil nejen rusko-americké vztahy, ale i globální bezpečnost.

Evropská unie

Zatímco vztahy Ruska a Spojených států jsou ve značné míře ovlivňovány „militárními“ faktory, v případě EU jsou v popředí otázky ekonomické spolupráce, což je dáno ekonomickou geografii i demografií. Více než dvě třetiny obyvatel a ekonomického potenciálu Ruska jsou soustředěny v jeho evropské části. Rusko vyváží do EU polovinu svého exportu a je pro EU třetím nejdůležitějším partnerem. Osou ekonomických a tím i politických vztahů jsou v první řadě dodávky ropy a plynu z Ruska [18] do Evropy, které mají pro Evropu zásadní strategický význam i v dlouhodobé perspektivě. Svědčí o tom např. dlouhodobé kontrakty Gazpromu (10-15 let) na dodávky plynu do Německa, Rakouska, ČR, Itálie a Francie.

Na druhé straně zde existuje stav „vzájemné závislosti“. Plynovody a ropovody z Ruska jsou vedeny především západním směrem, EU je solidním obchodním partnerem hradícím včas a pravidelně platby za dodávky těchto hlavních energetických surovin. Rusko potřebuje tyto prostředky (a také další evropské investice) k modernizaci své energetické infrastruktury, rozvoji nových nalezišť ropy a plynu, především v hůře dostupných oblastech na severu a východu země.

Minimálně ve střednědobé perspektivě nemá Rusko jinou reálnou alternativu než spolupráci s EU. Možnost větší diverzifikace ruského exportu energetických surovin do asijských zemí je zatím omezena, což se týká především Číny, Japonska a Jižní Koreje. Je to spojeno se dvěma faktory: jednak nerozvinutou infrastrukturou plynovodů a ropovodů, přičemž výstavba nových jde velmi pomalu a jednak řádově nižšími cenami, které je ochotna Čína platit za suroviny proti cenám, jež platí EU (např. za tisíc kubických metrů plynu platí EU Rusku až 350 dolarů, Čína je připravena platit 125 dolarů).

Otázka diverzifikace dodávek se tak spíše dotýká evropského trhu a jejím hlavním rysem je snaha snížit závislosti Ruska na tranzitních zemích. Příkladem je plánovaná výstavba transbaltského plynovodu „Nord Stream“ z Ruska do Německa nebo „South Stream“ z Ruska přes Černé moře na Balkán a do Itálie.

Pro EU to bude mít dva relativně protichůdné dopady: na jedné straně se zvýší energetická bezpečnost unie tím, že dojde k diverzifikaci transportních energetických cest, na straně druhé se to ale negativně dotkne zájmů některých členských zemí EU u nichž se výrazně sníží politický a ekonomický význam pro Rusko (týká se to např. Polska v případě „Nord Stream“). Výstavba nových plynovodů z Ruska také ukazuje, že bude velmi složité dosáhnout společné energetické politiky EU.

Řada členských zemí preferuje vlastní energetické zájmy, což se opět ukazuje na „Nord Stream“: na jeho výstavbě se podílí kromě ruského Gazpromu i německé společnosti E.ON a BASF a nizozemská společnost Gasunie, zájem o připojení se k projektu vyjádřily firmy z Velké Británie, Belgie a Španělska. Vzájemná závislost mezi EU a Ruskem ale platí i v případě zmíněných projektů, neboť objem finančních prostředků na jejich výstavbu je tak velký, že si vyžaduje značný finanční vstup ze strany evropských zemí, resp. energetických společností v nich působících.

V energetice nicméně existuje mezi Ruskem a EU konfliktní téma týkající se vzájemné liberalizace energetických trhů – vstupu ruských společností na evropský trh a naopak evropských společností na trh ruský. V daném případě je z obou stran na tento problém nahlíženo z hlediska respektování národně-bezpečnostních zájmů o čemž svědčí i řada praktických kroků z obou stran omezujících tento vstup. Eskalování rozporů by v daném případě mohlo mít i negativní vliv na vztahy Ruska a Evropské unie i když stav vzájemné závislosti bude zřejmě nutit oba aktéry ke kompromisům.

I přes jasnou prioritu „energetických“ vztahů mezi Ruskem a EU nelze pomíjet ani rovinu politických a bezpečnostních vztahů. Úroveň validity těchto vztahů je ale ovlivněna faktickou neexistencí společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU, což vede k tomu, že politika jednotlivých evropských zemí vůči Rusku je velmi (až diametrálně), odlišná, což ovšem platí i naopak.

V obsáhlé studii o vztazích EU-Rusko publikované v roce 2007 Evropskou radou pro zahraniční vztahy [19] došli experti ze všech členských států unie k závěru, že země EU lze z hlediska vztahů k Rusku rozdělit do pěti skupin:

- „Trojští koně“ (Kypr, Řecko), které nejčastěji brání ruské zájmy v EU a jsou ochotny k tomu použít i veto.

- ❑ „*Strategičtí partneři*“ (Francie, Německo, Itálie, Španělsko), kteří s Ruskem udržují a budují „zvláštní vztahy“, přičemž občas nepodpoří společné zájmy EU v energetické politice a politice sousedství.
- ❑ „*Přátelští pragmatici*“ (Rakousko, Belgie, Bulharsko, Finsko, Maďarsko, Lucembursko, Portugalsko, Slovensko, Slovinsko), kteří udržují s Ruskem úzké vztahy a staví výše své obchodní zájmy než politické cíle.
- ❑ „*Ledoví pragmatici*“ (Česká republika, Dánsko, Estonsko, Irsko, Lotyšsko, Nizozemí, Rumunsko, Švédsko, Velká Británie), kteří se také soustřeďují na obchodní zájmy, nicméně neváhají otevřeně kritizovat Rusko za jeho jednání v oblasti lidských práv a v dalších sporných otázkách.
- ❑ „*Noví studenoválečníci*“ (Polsko, Litva), kteří mají s Ruskem nepřátelské vztahy a mohou blokovat jednání EU a Ruska.

Uvedená kategorizace naznačuje, že bude velmi obtížné dosáhnout dohody o strategickém partnerství mezi EU a Ruskem o jehož podobě byly zahájeny rozhovory v červenci 2008. Jeho součástí by se měla stát i užší bezpečnostní spolupráce, což bylo deklarováno na summitu EU-Rusko v červnu 2008 v Chanty-Mansijsku. Ruský prezident D. Medveděv zde zmínil i možnost přípravy a podepsání smlouvy o celoevropské bezpečnosti.

Jak vyplývá z Koncepce zahraniční politiky Ruské federace z roku 2008, jedná se o její hlavní cíl v Evropě. Smlouva má být podle Koncepce základem pro vytvoření systému celoregionální kolektivní bezpečnosti a spolupráce zajišťující jednotu euroatlantického regionu – od Vancouveru do Vladivostoku s tím, že má zabránit její nové fragmentaci a obnovení blokových přístupů, přetrvávající z doby studené války, jež jsou, jak je v Koncepci uvedeno, patrné v nynější evropské architektuře. V Koncepci se doslova uvádí, že „Rusko vystupuje za dosažení skutečné jednoty Evropy bez dělících linií cestou zajištění rovnoprávné součinnosti Ruska, EU a USA. [20]

V dané geopolitické realitě a ve světle negativních dopadů rusko-gruzínského konfliktu v srpnu 2008 na vztahy mezi Ruskem a EU je to ovšem návrh velmi maximalistický a obtížně proveditelný. Nicméně tento návrh lze vnímat jako ruský pokus o „bezpečnostní alternativu“ především ke třem dlouhodobým trendům v evropské, resp. transatlantické bezpečnostní politice, které Rusko vnímá jako bezprostřední hrozbu své bezpečnosti: plánované rozšiřování NATO o další evropské země na Balkánu, Ukrajinu a Gruzii, silnou angažovanost a prosazování politických a ekonomických zájmů EU v postsovětských republikách (Arménie, Ázerbajdžán, Bělorusko, Gruzie, Moldávie, Ukrajina) a rozmístění prvků protiraketové obrany Spojených států ve střední Evropě.

Vliv Ruska na evropskou politiku, resp. politiku EU ale bude realitou i přes „konfliktní potenciál“ ve vztazích Rusko-EU. Nebude to vyplývat pouze z jeho role při zajišťování energetické bezpečnosti EU, ale i z dalších forem ruské ekonomické přítomnosti v Evropě.

Díky vysokým příjmům z prodeje ropy a plynu disponuje Rusko velmi vysokými devizovými rezervami (v roce 2007 413,8 miliardy dolarů), které vláda a klíčové ruské společnosti investují do nákupů podílů v zahraničních společnostech, včetně evropských. Objem investovaných prostředků dosáhl v roce 2007 odhadem již 140 miliard dolarů. [21] Ve značné míře se tak děje prostřednictvím tzv. *sovereign wealth funds* (SWF), které jsou v současnosti velmi významným fenoménem globální ekonomiky.

Čína

Vztahy s Čínou jsou pro Rusko z geopolitických, historických a ekonomických důvodů jednou z hlavních os jeho zahraniční a bezpečnostní politiky. Odráží se v nich velmi složité

a komplikované vztahy mezi Sovětským svazem a Čínou po druhé světové válce, které prošly naprosto protichůdnými fázemi: nejprve úzkého spojení a následně velmi silného nepřátelství. Vztahy se začaly normalizovat až na sklonku existence SSSR, jejich další rozvoj už v době existence samostatného Ruska byl v devadesátých letech 20. století limitován jeho vnitropolitickými problémy a patrnou nekonceptností ruské zahraniční politiky.

Zásadní obrat nastal v první dekádě tohoto století. Těsnější vztahy s Čínou byly v době prezidentství Vladimíra Putina vnímány jako důležitá podmínka pro posílení zahraničně-politického postavení Ruska. Podobně i Čína považovala intenzifikaci vztahů s Ruskem jako významný nástroj posilující její globální význam.

Kromě těchto dvou faktorů měla na intenzifikaci rusko-čínských vztahů vliv i operace NATO proti Jugoslávii v roce 1999 a též politika Spojených států na Blízkém východě, která má kromě jiného za cíl zadržovat v prostoru Eurasie Rusko a Čínu. Obě mocnosti reflektující takový vývoj proto začaly více koordinovat svoje politiky s cílem vytvořit určité alternativní centrum síly vůči Západu, a především Spojeným státům.

V této souvislosti je velmi příznačné, že řada čínských expertů hodnotících rusko-čínskou spolupráci zdůrazňuje, že tato spolupráce vytváří základ pro úspěšné budování multipolárního systému ve světě a zároveň umožňuje čelit USA jako jedině supervelmoci. I to je zřejmě hlavní důvod, proč má v současnosti spolupráce Ruska a Číny velmi silný smluvní rámec. Jedná se především o smlouvu „O dobrém sousedství, přátelství a spolupráci“ z roku 2001 a následně ustavení Šanghajské organizace spolupráce (ŠOS) v roce 2001, jejímiž členy se kromě Ruska a Číny staly Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán a Uzbekistán. V roce 2004, resp. 2005 se pozorovateli ŠOS staly Indie, Írán, Pákistán a Mongolsko.

ŠOS představuje svého druhu „geopolitickou osu“ ve vztazích Ruska a Číny, která jim umožňuje prohlubovat svůj politický, ekonomický a vojenský vliv na významné části teritoria Eurasie. V globálním rámci je významné, že členské země ŠOS spolu s pozorovateli zahrnují téměř polovinu světové populace a velmi významnou část teritoria Eurasie, tři dynamicky rostoucí velké ekonomiky, obrovské zásoby energetických surovin a taktéž čtyři země disponují jadernými zbraněmi. ŠOS se ovšem v současnosti primárně soustřeďuje na otázky regionální spolupráce s důrazem na středoasijský region. Hlavními cíli ŠOS je spolupráce při zajišťování regionální bezpečnosti s důrazem na boj proti terorismu, který představuje pro každou ze členských zemí i většiny pozorovatelů významnou bezpečnostní hrozbu.

Koordinace činnosti v dané oblasti se odehrává mj. na bázi **Regionální antiteroristické struktury (RATS)**. Na bázi boje proti terorismu se rozšiřuje i vojenská spolupráce v rámci ŠOS, což se výrazně projevilo v srpnu 2007, kdy se na ruském polygonu „Čebarkul“ v Čeljabinské oblasti Ruska uskutečnilo vojenské cvičení „Mírová mise 2007“ za účasti okolo 7500 vojáků a více jak 1200 kusů bojové techniky, přičemž početně na cvičení dominovaly ruské a čínské síly. [22]

Důležitou otázkou pro budoucí vývoj ŠOS je nakolik může být posílena nejen bezpečnostní, ale i ekonomická dimenze ŠOS. Trend k „ekonomizaci“ činnosti ŠOS je nyní patrný, nicméně zájem na něm má především Čína, která jejím prostřednictvím chce více pronikat na středoasijské trhy, získávat zde stabilní zdroje energetických surovin a odbytiště pro své výrobky, což je již nyní patrné. Čína se tím dostává do určitého sporu s Ruskem, které považuje Střední Asii prioritně za prostor svých ekonomických a bezpečnostních zájmů.

Kromě toho, i když Rusko nepopírá význam posilování ekonomické dimenze ŠOS (je možné např. připomenout návrh ruského prezidenta Vladimíra Putina na vytvoření energetického

klubu ŠOS, jehož úkolem by byla koordinace energetické politiky členských zemí ŠOS, a to jak producentů, tak i odběratelů.), v rámci ŠOS preferuje především vojensko-strategický charakter organizace. To by posilovalo roli Ruska ve Střední Asii a z ruského pohledu zvyšovalo míru regionální bezpečnosti, mj. i díky vojenskému potenciálu Číny a dalších středoasijských zemí. Rusko ale z jejich strany podporu pro svoji vizi ŠOS nezískalo.

V případě středoasijských zemí je jedním z důvodů i snaha o určitou nezávislejší politiku, která jim umožňuje jednak udržovat určitou rovnováhu ve vztazích mezi Ruskem a Čínou a jednak zajistit i prostor pro spolupráci se západními zeměmi (USA, SRN, NATO), které mají o středoasijský region zájem. Rozdílné pohledy na charakter a budoucnost ŠOS se ale dají očekávat i ze strany států se statutem pozorovatele, které mohou být poznamenány i politickými animozitami z minulosti a současnosti (Indie-Pákistán a stále ještě v řadě případů Indie-Čína). Mimo to je třeba brát v úvahu, že vzájemné porozumění v ŠOS mohou komplikovat i rozdíly v náboženské a kulturní orientaci jejích členů a pozorovatelů, tedy mezi pravoslávím, islámem, buddhismem, hinduismem a konfucianismem.

Především odlišný pohled na budoucí charakter ŠOS mezi Ruskem a Čínou je v současnosti hlavním limitem pro její hlubší integraci a tím i vytvoření „bloku“, který by mohl být chápán jako svého druhu relevantní protiváha NATO a Spojeným státům.

Spor o budoucí charakter ŠOS ale zřejmě ještě neznamená v krátkodobé a střednědobé perspektivě zásadnější komplikaci v rusko-čínských vztazích, které jsou stále velmi kooperativní (ostatně ŠOS představuje pro Rusko i pro Čínu svého druhu jednu z užitečných platforem pro řešení vzájemných sporů). Vyplývá to i ze vzájemné ekonomické spolupráce, kdy Čína představuje pro Rusko druhého největšího exportního partnera a v případě importu zaujímá Čína třetí místo. V ruském exportu samozřejmě převažují suroviny (téměř 80 % z celkového objemu). Již dnes je to např. v případě ropy 15 miliónů tun ročně, což je přibližně 10 % celkového čínského importu ropy.

V horizontu roku 2010 by se objem dodávek měl zvýšit až na 60 miliónů tun. Dramaticky mají také koncem dekády narůst přímé dodávky elektrické energie z Ruska do Číny ze současných 500-900 miliónů kWh ročně na 18 miliard kWh. V kontextu výše uvedeného je pak přirozené, že odhady počítají s nárůstem objemu vzájemného obchodu v roce 2010 na úroveň 60 miliard dolarů a v roce 2020 až 100 miliard dolarů.

Velmi významnou součástí rusko-čínské ekonomické spolupráce představuje její vojensko-technická část. Její objem je velmi vysoký: např. v letech 1992-2005 vyvezlo Rusko do Číny vojenskou techniku za 15 miliard dolarů a Čína se nyní podílí 45 % na ruském exportu zbraní. Vojenskopolitická spolupráce se v roce 2005 dostala na vyšší úroveň uspořádáním společného rusko-čínského vojenského cvičení. [23]

Je nesporné, že díky spolupráci s Ruskem, které má stále vysoce kvalitní a světově konkurenceschopnou produkci zbraní a zbraňových systémů, může Čína zvýšit technologickou úroveň své armády a svého vojenskoprůmyslového komplexu. Navíc Rusko je pro Čínu v podstatě bezalternativním dodavatelem sofistikovaných zbraní a zbraňových systémů z důvodů dlouhodobého zbrojního embarga do Číny ze strany Spojených států a EU.

Na druhé straně nelze přehlédnout, že čínský zbrojní trh je již významně ruskými zbraněmi a vojenskými technologiemi saturován a navíc i na jejich základě je schopna Čína sama schopna vyrábět (a vyvážet) některé druhy zbraní. V budoucnosti se tak nedá vyloučit, že Rusko může tento lukrativní trh, paradoxně vlastní zásluhou, částečně ztratit.

I přes relativně vysokou kooperativní úroveň rusko-čínských vztahů i v jejich rámci existují, podobně jako ve vztazích Ruska s USA a EU, další možné konfliktní prvky. Čínský

přístup platit Rusku, resp. ruským společnostem, jak již bylo zmíněno v části týkající se vztahů Ruska a EU, nižší ceny za energetické suroviny ve srovnání s evropským trhem, vedla např. k faktickému zastavení pro Čínu velmi důležitého ropovodu z východní Sibíře k Tichému oceánu. „Cenový“ kontext je zřejmě i v pozadí problémů s výstavbou ropovodu z Ruska do Jižní Koreje přes území Číny.

Čína se tak více orientuje na středoasijský trh: v roce 2007 začala výstavba plynovodu z Turkmenistánu do Číny s tím, že Čína bude platit za tisíc kubických metrů pouhých 90 dolarů (stavba plynovodu bude ovšem z větší části financována čínskou stranou).

Výrazným problémem v rusko-čínských vztazích může být i otázka budoucnosti asijské části Ruska: Sibíře a Dálného východu. Nepřehlédnutelná je vzrůstající čínská ekonomická angažovanost v tomto teritoriu doprovázená i zvyšováním počtu zde žijících Číňanů – jeden milionů Číňanů zde žije legálně a dalších 6-7 milionů nelegálně. Rusko také pozorně sleduje čínské záměry vytvořit ze severovýchodní Číny přímo přiléhající k Přímořskému kraji druhou největší ekonomickou základnu země. Přitom zajištění přístupu k Japonskému moři je možné pouze přes ruské území. Není proto možné zcela vyloučit scénář narůstající čínské ekonomické expanze na Sibíř a Dálný východ, což v sobě nese i konfliktní potenciál pro rusko-čínské vztahy.

Díky klíčovému postavení Ruska a Číny v Eurasii a jejich ekonomickému a vojenskému potenciálu by se případné zhoršení vzájemných vztahů mohlo negativně dotknout i dalších hlavních globálních aktérů.

Geopolitické perspektivy Ruska v horizontu roku 2020

Rusko bude v horizontu roku 2020 nadále patřit mezi hlavní aktéry vývoje ve světě, díky své geografické pozici největšího státu světa, který zaujímá podstatnou část Eurasie, značnému objemu zásob nerostných surovin, v první řadě ropy a plynu a s tím souvisejícímu dynamickému rozvoji ekonomiky, vědeckému a technologickému rozvoji, významné vojenské síle a v neposlední řadě politickému, bezpečnostnímu a ekonomickému vlivu v globálním měřítku, který vyplývá z jeho postavení v OSN jako člena Rady bezpečnosti, člena G-8 a dalších, i nově se utvářejících, globálních a regionálních struktur (Šanghajska organizace spolupráce, BRIC, APEC, Organizace islámské konference). Rusko bude podporovat vytváření a existenci multipolárního světa, který mu umožňuje mít větší vliv na světovou politiku. Spolu s tím bude ale respektovat reálnou váhu a zájmy ostatních klíčových světových aktérů – v první řadě Spojených států amerických, Číny a do jisté míry též Evropské unie v závislosti na pokračování jejího integračního procesu, se kterými se bude snažit najít konsenzus při řešení významných globálních problémů. Zároveň ale bude více prosazovat a bránit svoje strategické zájmy, ať už politického, ekonomického, či geopolitického charakteru. Značná výhoda Ruska proti jiným hlavním aktérům nicméně spočívá v tom, že především díky své geopolitické poloze a surovinovému bohatství ani jeden z ostatních klíčových světových aktérů nebude mít zájem na tom, aby se dostalo pod dominantní vliv jiného aktéra. Dá se předpokládat, že Rusko bude využívat této „rovnováhy zájmů“ ve svůj prospěch ve své zahraniční a bezpečnostní politice i v příštích dvou dekadách.

Tato studie vznikla jako součást výzkumného záměru Fakulty sociálních věd UK Praha „Rozvoj české společnosti v EU: výzvy a rizika“ (MSM0021620841).

Poznámky k textu:

- [1] James Sherr z Akademie obrany Spojeného království dokonce neváhal použít pro ruskou zahraniční politiku výrazu „cynický pragmatismus“. (SHERR, J. *Russia and The West: A Reassessment*. Defence Academy of the United Kingdom, 2008, s. 6).
- [2] V současné době existuje sedm korporací: Agentura pro zajištění vkladů (zajištění fungování systému ochrany vkladů fyzických osob v bankách), Rozvojová banka (financování státních investičních projektů), Rosnanotech (podpora státní nanotechnologické politiky), Fond pro podporu reformy bytového a komunálního hospodářství, Olympstroj (výstavba objektů pro olympijské hry 2014 v Soči a rozvoj Soči jako vysokohorských lázní), Rostechology (podpora výroby a exportu vysoce rozvinutých technologií) a Rosatom (řízení a rozvoj ruského jaderného komplexu).
- [3] KUCHINS, C. A. *Alternative Futures for Russia*. Washington, DC: Center for Strategic and International Studies, 2007, s. 6, http://www.csis.org/media/csis/pubs/071214-russia_2017-web.pdf. Na fóru Evropa-Rusko konaného 14.-16. 5. 2008 v Římě uvedl přední ruský novinář Vladimír Pozner, že Rusko má ambici dosáhnout v roce 2015 úrovně HDP per capita Portugalska.
- [4] Koncepcija vněšněj politiki Rossijskoj feděraciji, <http://www.mid.ru/ns-osndoc.nsf/Oe9272bfa34209743256c630042d1aa/d48737161a0bc944c32574870048d8f7?OpenDocument>, s. 3.
- [5] Obzor vněšněj politiki Rossijskoj feděraciji, http://www.mid.ru/brp_4.nsf/sp/690A2BAF968B1FA4C32572B100304A6E#%D0%92%D0%92%D0%95%D0%94%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%95.
- [6] Energetičeskaja strategija Rossiji na period do 2020 goda, <http://www.minprom.gov.ru/docs/strateg/1>.
- [7] Vystuplenije ministra innostrannyh děl Rossiji S.V. Lavrova v MGIMO (U) po slučaji načala novovo učebnovo goda, 3. sentjabrja 2007, s. 2-3. Tyto teze se následně odrazily i v textu Koncepcie zahraniční politiky Ruské federace z roku 2008, kde se uvádí: „Rusko dává velký význam zvýšení říditelnosti světového vývoje, vytvoření samoregulačního mezinárodního systému, což vyžaduje kolektivní vedení vedoucích států světa, které by mělo být reprezentativní v geografickém i civilizačním kontextu a které by se mělo realizovat při plném respektování ústřední a koordinující úlohy OSN.“ (Koncepcija vněšněj politiki Rossijskoj feděraciji, <http://www.mid.ru/ns-osndoc.nsf/Oe9272bfa34209743256c630042d1aa/d48737161a0bc944c32574870048d8f7?OpenDocument>, s. 8) Je zajímavé, že pojem „koncert velmocí“ užitý ministrem zahraničí Lavrovem je obsažen i v analýze Institutu bezpečnostních studií Evropské unie z roku 2006 „Long Term Vision. Strand One. Global Context Study for an initial ESDP Long Term Vision (LTV) připravené pro potřeby Evropské obranné agentury (EDA). V analýze se mj. uvádí: „Růst nových globálních a regionálních hráčů, jakými jsou Čína, Indie, Pákistán, Írán, Indonésie nebo Brazílie učiní mezinárodní systém více heterogenní. Podle pozitivního scénáře to může vést k relativně stabilnímu „koncertu velmocí“ se silnějším soutěžením podepřeným multi-laterálními závazky a společně přijatými pravidly (s. 36).
- [8] Sergej Kortunov, předseda výboru zahraničněpolitického plánování a viceprezident Ruské asociace pro zahraniční politiku, vyjádřil zajímavý názor k další existenci SNS: Otevřeně řečeno, Rusko by mělo neprodleně vystoupit ze SNS a ukončit hru na „přátelství národů“, jelikož v této hře vyhrávají pouze nové nezávislé státy. Bude-li takový přístup přijat, přestane být postsovětský prostor arénou soupeření Ruska a Západu. Evropské státy SNS (Ukrajina, Moldavsko a Bělorusko) se stanou oblastí partnerství hlavně mezi Ruskem a Evropskou unií; státy Střední Asie a Kazachstán mezi Ruskem a USA (v poměrně blízké perspektivě za účasti Číny); země jižního Kavkazu mezi Ruskem, EU a USA (perspektivně za účasti Íránu). Takový přístup nám kromě jiného rozváže ruce pro práci s proruskou opozicí v těchto zemích (Rusko v globální politice, druhé pololetí 2006, s. 38-39). K uvedenému je možné dodat, že Gruzie v reakci na ruský zásah proti ní v srpnu 2008 již ohlásila vystoupení ze SNS.
- [9] **Euroasijské ekonomické společenství** vzniklo 31. května 2001 s cílem organizačně-právního sjednocování ekonomik Běloruska, Ruska, Kazachstánu Kyrgyzstánu a Tádžikistánu, a tím vytvoření širokého integrovaného trhu v postsovětském prostoru. V roce 2006 se stal členem společenství Uzbekistán. OSKB (Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti) vznikla v září 2003 transformací Smlouvy o kolektivní bezpečnosti která byla uzavřena 15. května 1992 na vrcholné schůzce SNS v Taškentu. Jejími současnými členy jsou vedle Ruska Arménie, Bělorusko, Kazachstán, Kyrgyzstán, a Tádžikistán.
- [10] Termín **BRIC** vznikl v roce 2003, kdy ho americká finanční korporace Goldman Sachs poprvé použila ve své zprávě o ekonomickém vývoji ve světě. Podle údajů OECD a dalších mezinárodních organizací úhrnný HDP BRIC dosahuje 15 bilionu dolarů, tj. cca 25 % světového HDP. Z 20 největších světových energetických společností působí více jak třetina v zemích BRIC. V roce 2006 ratingová agentura Dow Jones ustanovila burzovní index „BRIC 50“, který zahrnuje 20 nejsilnějších společností Brazílie, Ruska, Indie a Číny, jejichž akcie jsou nejvíce likvidní na světových burzách. Z ruských společností mezi ně patří Gazprom, Lukoil, Norilský nikl a Surgutněftgaz.
- [11] S novými radarovými základnami se počítá též na Urale a na Dálném východě. O jejich umístění ale zatím není rozhodnuto. Tyto základny nahradí základny, které Rusko využívá v Ázerbajdžánu a Kazachstánu.

- [12] **Vojenské výdaje** mají dosáhnout podle údajů Státní dумы Ruské federace v roce 2008 výše 956 miliard rublů (zvýšení proti roku 2007 o 16,3% – 133,9 miliard), v roce 2009 1,053,9 miliardy (zvýšení proti roku 2008 o 10,2% – 97,9 miliardy) a v roce 2010 1,184,4 miliardy (zvýšení proti roku 2009 o 12,4% – 130 miliard). Podle ročenky SIPRI z roku 2008 (<http://www.sipri.org/contents/editors/SIPRIYB08summary.pdf/download>) zaujímalo Rusko v roce 2007 svou vyšší vojenského rozpočtu 35,4 miliardy dolarů sedmé místo na světě – po Spojených státech (547 miliard dolarů) Velké Británii (59,7) Číně (58,3), Francii (53,6), Japonsku (43,6) a SRN (36,9).
- [13] Viz Giles, K. Russian Regional Commands, Conflict Studies Research Centre, <http://www.da.mod.uk/CSRC/documents/Russian/06%2819%29KG.pdf>.
- [14] Tento krok byl součástí ruského úsilí prokázat, že tzv. Lomonosovův práh, jehož podmořské hory se táhnou na 1800 kilometrů pod hladinou Severního ledového oceánu, je geologickým prodloužením ruského území, a že si tedy Rusko může podle mezinárodní konvence o mořském právu dělat nárok na využívání jeho velkého nerostného bohatství.
- [15] Zvyšující se význam Arktidy zmiňuje i dokument EU „Klimatické změny a evropská bezpečnost“ ze 14. března 2008 připravený vysokým představitelem EU pro zahraniční a bezpečnostní politiku Javierem Solanou pro Evropskou radu (http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/reports/99387.pdf). V dokumentu se uvádí, že oteplování v Arktidě otevírá nové mezinárodní obchodní cesty a že zvýšená dostupnost enormních zásob uhlovodíků v Arktidě mění geostrategickou dynamiku v regionu s potenciálními důsledky pro mezinárodní stabilitu a evropské bezpečnostní zájmy. Dokument též zmiňuje, že nové strategické zájmy ilustruje rozmístění ruské vlajky pod severním pólem.
- [16] Koncepce vnější politiky Ruské federace, <http://www.mid.ru/ns-osndoc.nsf/0e9272be-fa34209743256c630042d1aa/d48737161a0bc944c32574870048d8f7?OpenDocument>, s. 21.
- [17] Viz vystoupení prezidenta D. Medveděva na setkání s představiteli politických, parlamentních a společenských kruhů Německa 5. června 2008 (http://www.kremlin.ru/appears/2008/06/05/1923_type63374type63376type63377_202133.shtml).
- [18] Z celkového importu z Ruska v objemu 125,66 milionu euro připadá na energetické suroviny 94,09 milionu euro (údaj Eurostat – převzatý z OCHMANN, C., ZAGORSKI, A. Breaking the stalemate: The EU and Russia in 2008. *Spotlight Europe* 2008/01-January 2008. Bertelsmann Stiftung, s. 5).
- [19] LEONARD, M., POPESCU, N. A power audit EU – Russia Relations, European Council of Foreign Relations, http://ecfr.3cdn.net/1ef82b3f011e075853_0fm6bphgw.pdf, 2007.
- [20] Koncepce vnější politiky Ruské federace, <http://www.mid.ru/ns-osndoc.nsf/0e9272be-fa34209743256c630042d1aa/d48737161a0bc944c32574870048d8f7?OpenDocument>, s. 19.
- [21] Viz Grant, Ch. A new deal with Russia? Centre for European Reform – comment & analysis, http://www.cer.org.uk/articles/grant_prospect_nov07.html.
- [22] Cvičení se zúčastnilo 4,7 tisíce příslušníků ozbrojených sil Ruské federace (mj. vzdušně-výsadkových vojsk, pozemních sil, letectva, vojsk ministerstva vnitra a pohraničních vojsk), a 1,7 tisíce příslušníků Čínské lidové osvobozené armády, Kazachstán a Tádžikistán byly zastoupeni 100 vojáky, Kyrgyzstán 30 a Uzbekistán vyslal pouze vojenské pozorovatele.
- [23] Námětem rusko-čínského vojenského cvičení, kterého se zúčastnilo deset tisíc vojáků (z ruské strany 1,8 tisíce), lodě tichooceánské flotily, několik neatomových ponorek, 17 letadel, včetně strategických nosičů Tu-95 MS a bombardérů Tu-22M3, byla operace na podporu míru „na teritoriu státu, ve kterém vypukly etnické spory“. V souvislosti s konáním cvičení prohlásil tehdejší ruský ministr obrany Sergej Ivanov, že v budoucnosti by Rusko a Čína mohly společně realizovat operace na podporu míru v asijsko-pacifickém regionu.

Hlavní použitá literatura:

- BALABÁN, M. *Vojenské, politické a ekonomické aspekty postavení Ruské armády v ruské společnosti* [disertační práce]. Praha: Institut mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, 2000, 181 stran.
- BALABÁN, M. Nová ruská vojenská doktrína a její mezinárodněpolitický a regionální kontext. *Mezinárodní politika*, ročník 28, číslo 9 (2004), s. 25-28.
- BALABÁN, M. Perspektivy, tendence a hlavní aktéři vývoje bezpečnostní situace ve světě do roku 2020. In sborník *Bezpečnostní budoucnost České republiky otázky, výzvy, problémy*. Praha: Ministerstvo obrany ČR-Agentura vojenských informací a služeb 2005, s.7-33.
- BALABÁN, M. Predikce budoucího vývoje aktérů mimo transatlantickou oblast (Rusko, Čína, Indie, islámský svět, nové regionální mocnosti, hospodářská, politická a vojenská uskupení mimo EU. In *Studie pro oblast kritických infrastruktur v rámci projektu přípravy výzkumného centra pro EU*. Řež: Ústav jaderného výzkumu a.s., s. 133-152.

- BALABÁN, M. *Postavení Ruska a jeho vývoj do roku 2020 s výhledem 2050*. Praha: Prague Social Science Studies, 2006, <http://publication.fsv.cuni.cz/publication.php?id=3675>, 28 stran.
- BALABÁN, M. *Megatrendy světového vývoje*. Prague Social Science Studies, Filozofická fakulta UK, Fakulta sociálních věd UK, Praha 2008, http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/281_031%20-%20Balaban.pdf, 52 stran.
- BRZEZINSKI, Z. Putin's Choice, *The Washington Quarterly*, Spring 2008, http://www.twq.com/08spring/docs/08spring_brzezinski.pdf, 22 stran.
- Evropskéjij Sojuz i Rossija: blizkije sosedj, igroki na mirovoj areně, strategičeskije partnori. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007, 31 stran.
- FREDHOLM, M. The Russian Energy Strategy & Energy Policy: Pipeline Diplomaty or Mutual Dependence, Conflict Studies Research Centre, 2005, <http://www.da.mod.uk/colleges/arag/document-listings/russian/>, 57 stran.
- GRANT, Ch. (with Tomas Valasek). *Preparing for the multipolar World: European foreign and security policy in 2020*. London: Centre for European Reform – EU 2020 essay, 2007, 36 stran.
- GRIVAČ, I. A., DĚNISOV, A. A. Uspěchy i něudači „eněrgetičeskoj svěrchdržavy“, *Rossija v globalnoj politike*, č. 2/ 2008, <http://www.globalaffairs.ru/numbers/31/9478.html>.
- Hlavní aktěři vývoje bezpečnostní situace ve světě v horizontu 2020 s výhledem 2050. Sborník z workshopu k přípravě scénáře „Vývoj bezpečnostní situace ve světě, Evropě, ČR v horizontu roku 2020 s výhledem do roku 2050“, Praha, 14. června 2006, http://ceses.cuni.cz/CESES-74-version1-061115_sbornik.pdf.
- CHRAMČININ, A. Poražení SŠA v Irake črevato tjaželymi posledstviji dlja Rossiji, Něžavisimoje vojennoje obozrenije 15. 12. 2006, http://nvo.ng.ru/wars/2006-12-15/1_chaos.html.
- Koncepcija vněšněj politiki Rossijskoj feděraciji, 2008, <http://www.mid.ru/ns-osndoc.nsf/0e9272be-fa32409743256c630042d1aa/d48737161a0bc944c32574870048d8f7?OpenDocument>, 26 stran.
- KUCHINS, C. A. *Alternative futures for Russia*. Washington, D.C.: Center for Strategic and International Studies, 2007, http://www.csis.org/media/csis/pubs/071214-russia_2017-web.pdf, 60 stran.
- LEONARD, M. *Divided World: The struggle for primacy in 2020*, London: Centre for European Reform, 2007, 54 stran.
- PARAMONOV, V., STOLPOVSKIJ, O. Rossija i Centralnaja Azija: *Mnogostoroněje sotrodničestvo v sfere bezopasnosti*. Advanced Research and Assessment Group. Defence Academy of the United Kingdom, 2008, <http://www.da.mod.uk/colleges/arag/document-listings/ca/> 14 stran.
- PARAMONOV, V., STROKOV, A. *Otnošenija meždju Rossijej i Kitajem: istorija, sovremennost' i buduščee*. Conflict Studies Research Centre. Defence Academy of the United Kingdom, 2006, <http://www.da.mod.uk/colleges/arag/document-listings/russian/>, 19stran.
- PENKOVA, T. *Russia and the US: A New Military Confrontation?* Instituto Per Gli Studi Di Politica Internazionale. Policy Brief, 2008, 7 stran.
- SMITH, A. M. *A Review of Russian Foreign Policy*. Conflict Studies Research Centre. Defence Academy of the United Kingdom, 2007, <http://www.da.mod.uk/colleges/arag/document-listings/russian/>, 11 stran.
- SMITH, A. M. *Russia and the Persian Gulf. The Deepening of Moscow's Middle East Policy*. Conflict Studies Research Centre. Defence Academy of the United Kingdom, 2007, <http://www.da.mod.uk/colleges/arag/document-listings/russian/> 9 stran.
- The New Global Puzzle: *What World for the EU in 2025* (2006): European Union Institute for Security Studies. Paris, <http://www.iss-eu.org/books/NGP.pdf>, 250 stran.
- ZYBERK-PLATER, H. *Who's Afraid of SCO?* Conflict Studies Research Centre. Defence Academy of the United Kingdom, 2007, <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/ca/>, 11 stran.